

การ เรียนรู้อย่างมีความสุข

กิตยวดี บุญเชื้อ ปิตินันท์ สุทธสาร
สุนทร ช่วงสุนิข วิภา ตัณฑุลพงศ์

องค์ประกอบที่ช่วยให้การเรียนของเด็ก ๆ ดำเนินไปอย่างมีความสุข ประกอบด้วยแนวคิดสำคัญ ๖ ประการ คือ

๑. เด็กแต่ละคนได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีหัวใจ และสมองเด็กเหล่านี้ควรจะมีสิทธิ์ที่จะเป็นตัวของเขาเองที่ไม่เหมือนใคร มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความคิด มีความสนใจ ในสิ่งต่าง ๆ มีความรู้สึก รัก โกรธ เสียใจ หรือดีใจ เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ตัวโต ๆ มีความสามารถเฉพาะตัว มีจุดเด่น จุดด้อย ที่แตกต่างไปจากคนอื่น มีสิทธิ์ได้รับการปฏิบัติจากผู้ใหญ่อย่างมนุษย์คนหนึ่ง ที่สำคัญที่สุด คือ เด็กไม่ใช่ทาสรองรับอารมณ์ของใคร เขาควรจะได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัด และความสนใจของเขา เขาควรจะได้มีโอกาสเลือกอนาคตของเขาเอง ผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นพ่อ แม่ ครู หรือวงศาคณาญาติ ควรจะเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาไม่ใช่ผู้ออกคำสั่ง และให้คำแนะนำ ไม่ใช่ขงการตัดสินใจเลือกการเรียนเพื่อดำเนินชีวิตของเขา ควรจะเป็นสิทธิ์โดยชอบธรรมของเขา

ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ย่อมมีหัวใจที่จะรัก โกรธ เกลียด ดีใจ ผิดหวัง เศร้าใจ ภูมิใจ เกลียดชัง หรือขมขื่น ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์และสภาวะที่เขาได้ประสบ

ถ้าเป็นเหตุการณ์ที่ดี เขาก็มีความสุขใจ

ถ้าเป็นเหตุการณ์ที่ร้าย เขาก็มีความทุกข์ใจ

เมื่อเด็กแต่ละคนได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีหัวใจและสมองเพียงแต่อ่อนเยาว์กว่าผู้ใหญ่ทั้งหลาย เขาย่อมต้องการที่จะมีความสุขในชีวิต ความต้องการของเขาอาจเป็นเพียงเรื่องพื้น ๆ ไม่ซับซ้อน เขาต้องการชีวิตที่ร่าเริง สนุกสนาน แจ่มใส ต้องการมีจิตใจที่เบิกบาน สดชื่น มีร่างกายแข็งแรง

หากครูชอบรับประทานกล้วย แล้วไปบีบบังคับเด็กให้รับประทานกล้วยตามครู เพราะเป็นสิ่งที่ดี อร่อย ราคาถูก แต่เด็กไม่ชอบกล้วยเลย เมื่อถูกบีบบังคับให้รับประทานให้หมดทั้งผล ย่อมจะทำให้เด็กเกิดความทุกข์ขึ้นมาได้

ถ้าผู้ใหญ่ถูกบังคับอย่างที่เด็กโดนบ้าง ผู้ใหญ่ท่านนั้นจะรู้สึกอย่างไร

เพราะความแตกต่างของเด็กแต่ละคนนี้แหละ ที่ทำให้เกิดความเป็น “เฉพาะตัว” ขึ้นมา เด็กทุกคนย่อมจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่เหมือนใคร

๒. ครู มีความเมตตา จริงใจ และอ่อนโยนต่อเด็กทุกคนโดยทั่วถึง มีความเข้าใจในทฤษฎีแห่งพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กทุกคน เข้าถึงความรู้สึกละเอียดอ่อน ความคิดอันไร้ขอบเขต และความฝันอันกว้างไกลของเด็กแต่ละคน และเปิดโอกาสให้เขาได้สานความฝัน และดำเนินไปตามความใฝ่ฝันนั้นจนบรรลุเป้าหมายของชีวิต ครูควรจะให้ความเอาใจใส่ต่อเด็กทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง มีความยุติธรรม สม่ำเสมอ มีความยุติธรรมและวางตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีอารมณ์มั่นคง สดชื่นแจ่มใส มีสำนึกในการเป็นผู้ให้ มีการเตรียมตัวเพื่อการสอนให้มีคุณภาพ อยู่เสมอ มีความเสียสละและอดทน มีความมุ่งมั่นที่จะช่วยเด็กให้รู้จักตัวเอง รู้จักแก้ปัญหา และเรียนรู้วิธีที่จะนำตัวเองไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างมีสติและเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม

นักเรียนอยากได้ครูอย่างไร?

ถ้านำคำถามนี้ไปถามเด็กอนุบาล คำตอบที่จะได้รับอาจได้แก่

สวย

ใจดี

ใจเย็น

พูดเพราะ

แต่งตัวดี

เล่นนิทานเก่ง

ร้องเพลงเก่ง

ยิ้มแย้มแจ่มใส

เก็บความลับของนักเรียนได้

ถ้าถามเด็กประถม คำตอบคงจะเหมือนเด็กอนุบาลหลายข้อ และอาจจะเพิ่ม

สอนเก่ง

ครู คือผู้ที่ำเรียนมาเพื่อจะให้ความรู้แก่เด็กด้วยวิธีการอันชาญฉลาดและน่าสนใจ ให้ความเป็นมิตร และให้หลักในการดูแลตัวเอง

เด็กจะมีความสุขเมื่อได้เรียนกับครูที่เข้าใจเขา ร่วมคิดไปกับเขา และสามารถจูงใจเขาให้ตื่นเต้นไปกับบทเรียนแต่ละบท ให้สนุกกับกิจกรรมแต่ละขั้นตอน ให้เขามีกำลังใจที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ มาแลกเปลี่ยนกัน และให้มีความรักต่อสิ่งที่เรียน ต่อเพื่อน ต่อครู และต่อธรรมชาติที่แวดล้อม ให้มีศรัทธาต่อการดำรงชีวิต และให้รู้จักสร้าง ความหวัง เพื่ออนาคตของตน

ครูจึงต้องมี ศาสตร์ คือความรู้พื้นฐานในเรื่องต่าง ๆ มากพอที่จะถ่ายทอดให้เด็กได้ตามวัยของเขา และยังต้องมี ศิลป์ คือวิธีการที่จะถ่ายทอด ซึ่งจะขึ้นอยู่กับสภาวะ และวุฒิภาวะของผู้เรียน ในรูปแบบของกิจกรรมที่หลากหลาย นอกจากนั้นยังต้องมี ใจ ที่รักในความเป็นครู รักในสิ่งที่สอน และรักผู้เรียน มีจิตสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของตน

ครูที่มีคุณภาพ จึงต้องมีคุณสมบัติทั้ง ๓ ประการนี้อยู่ในตัว จึงจะสร้างศรัทธา และทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการเรียนได้

คุณสมบัติเหล่านี้ หากมีอยู่ในครูท่านใด ย่อมจะเป็นที่รักของนักเรียน และประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสอน

โรงเรียนจะดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับครู

เด็กจะมีความสุขหรือไม่ ขึ้นอยู่กับครู

ในความเป็นจริง เด็กพร้อมที่จะรักครูอยู่แล้ว ขอเพียงให้เขาได้สัมผัสว่า

ครู รักและเมตตาเขาเสมอ

ครู หวังดีและจริงใจกับเขา

ครู ตั้งใจให้ความรู้แก่เขา

ครู มีวิธีสอนที่ผูกใจเขาได้

ครู ใช้คำพูดที่ไพเราะกับเขาเสมอ

ครู มีสำนึกของความเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ

ครู เป็นกัลยาณมิตรกับเขา

ครู มีความยุติธรรม และ

ครู มีมโนธรรมและสำนึกในความเป็นครู
เด็กอยากจะขอว่า
ให้ความรักแก่เขา เพื่อเขาจะได้รับคนอื่นเป็น
ให้ความสุขแก่เขา เพื่อชีวิตที่ชุ่มชื้น และมีความหวัง

เด็กขอเพียงแค่นี้คุณครูให้ไม่ได้หรือ

ครูมีบทบาทมากในการช่วยผ่อนคลายหรือปลุกเร้าความวิตกกังวลของเด็ก
เมื่อเด็กมีปัญหาที่โรงเรียน เขาย่อมต้องการความเห็นอกเห็นใจจากครู ต้องการ
ได้ยินคำพูดที่ทำให้เขาชื่นใจ มีความรู้สึกที่ดีขึ้น ลดความวิตกกังวล และเพิ่มความมุ่งมั่น
ที่จะทำให้สิ่งที่ดีที่สุด

คำพูดทุกคำของครู จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม จะต้องอารมณ์ชนิดใดก็ตาม มี
ผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกของเด็ก

เด็กจะรู้สึกสบายใจและคลายกังวล เมื่อได้ฟัง

คำพูดที่แสดงความเห็นอกเห็นใจ และ

เข้าใจเขา

เด็กจะรู้สึก โกรธ หรือท้อแท้ เมื่อได้ฟังคำพูด

ที่ปราศจากความเมตตา ประหนึ่งว่า

ความผิดของเขาเป็นมหันตโทษ

เด็กแม้จะยังเล็ก แต่ก็มีความรู้สึก

ยิ่งเขาโตขึ้นมา ความรู้สึกจะยิ่งรุนแรงขึ้น

ปฏิกิริยาตอบโต้ก็แรงขึ้น

คำพูดของพ่อแม่ หรือครูมีผลต่อเด็ก เกี่ยวกับการสร้างภาพพจน์ของตัวเอง
ทุกครั้ง คำพูดไม่ว่าจะเป็นด้านลบหรือด้านบวก ผ่านจากปากออกไปสู่หูเด็ก คำพูด
เหล่านั้นจะเข้าไปฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก และรอจังหวะที่จะส่งข่าวสารนี้ไปสู่สมองหรือ
ร่างกาย

ถ้าคำพูดดี เด็กจะรู้สึกดีกับตัวเอง และปฏิกิริยาดี ๆ จะปรากฏออกมา

ถ้าคำพูดร้าย เด็กจะรู้สึกว่า ตัวเองเป็นคนไม่ดี และแสดงอาการที่ทำให้เขายิ่ง
แย่ลงไปอีก

คำพูดที่เปี่ยมด้วยเมตตาของครู คือน้ำทิพย์ชะโลมใจ

แม้เขาจะผิดพลาดไป แต่ถ้าครูใช้คำพูดที่ทำให้เขารู้ว่า ถึงเขาผิด ครูก็ยังรัก และหวังที่จะเห็นเขาแก้ตัวใหม่ และเปลี่ยนความรู้สึกอยากทำสิ่งไม่ดีนั้นเสีย

เวลาที่นักเรียนรู้สึกผิดหวัง ท้อแท้ และหมดกำลังใจ เช่น สอบได้คะแนนไม่ดี ทำงานผิดพลาด

โกรธกับเพื่อน หรือถูกกล่าวหาผิด ๆ สิ่งที่จะปลอบประโลมจิตใจได้ดีที่สุด คือ ความรู้สึกว่ามีคนเข้าใจ เพื่อนเข้าใจ ก็ยังเศร้าสลดหดหู่อยู่ แต่ก็อาจน้อยใจครู หรือพ่อแม่

ถ้าครูเข้าใจ จิตใจเขาจะรู้สึกชุ่มชื้น เบิกบาน และเกิดความหวัง เกิดกำลังใจที่จะปรับปรุงแก้ไข ข้อบกพร่องนั้น แต่อาจยังน้อยใจ พ่อแม่อยู่

ถ้า เพื่อน ครู และพ่อแม่เข้าใจ เขาจะมีความสุขที่สุด

ความสุขเพียงแค่นี้ เราให้ลูกศิษย์ของเราไม่ได้หรือ

๓. เด็กเกิดความรัก และภูมิใจในตนเอง รู้จักปรับตัวได้ทุกที่ ทุกเวลา รู้จักตัวเอง เห็นคุณค่าของชีวิตและความเป็นมนุษย์ของตน รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ยอมรับทั้งจุดดีและจุดด้อยของตนเอง และคิดหาวิธีปรับปรุงแก้ไขเข้าใจธรรมชาติของความเปลี่ยนแปลงและรู้วิธีปรับตนเองให้อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ได้โดยไม่เสียสุขภาพจิต รู้จักเกรงใจและให้เกียรติผู้อื่น มีเหตุผล และใจกว้างพร้อมที่จะดำเนินชีวิตในบทบาทของผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบ

“เราทุกคนต้องการความรู้สึกที่ว่า ตัวของเรามีความสำคัญ มีคุณค่า มีความสามารถในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องรอพึ่งผู้อื่น ความรู้สึกที่เราต้องการลึก ๆ นี้ อาจเรียกเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า Esteem Need ความต้องการที่สำคัญนี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อเราได้คิดเอง ตัดสินใจเอง และได้มีโอกาสลงมือทำอะไร ๆ ด้วยตัวเอง พร้อมกับมีโอกาสได้รับ ผิดชอบในสิ่งที่ตัวเองได้ทำลงไป”

ข้อความข้างต้นตัดตอนมาจาก บทความในหนังสือ “สวรรค์มีตา” หรือ “ผู้ชีวิตด้วยจิตวิทยา ชุดที่ 4” ของเกียรติวรรณ อมาตยกุล (๒๕๓๖)

ความภูมิใจของเราจะเกิดขึ้น เมื่อเราได้แสดงความสามารถบางสิ่งบางอย่างให้ผู้
อื่นได้รับรู้

เด็กอนุบาล ภูมิใจมากเมื่อแกว่งชิงช้าได้เอง จึงต้องเรียกแม่ให้มามองดูเขานั่ง
ชิงช้า

เด็กประถม ภูมิใจมาก เมื่องานกลุ่มเรื่อง “ภูเขาไฟ” ของเขาได้รับคำชมเชย แม้
ภูเขาไฟจะไม่เหมือนของจริงนัก แต่ความคิดที่ทำให้เกิดกลุ่มควันพวยพุ่งออกมาทาง
ปล่องภูเขาไฟ เป็นประสบการณ์ที่น่าตื่นเต้น และเป็นความสำเร็จที่เขาภาคภูมิใจ

การได้ทำสิ่งที่ตนชอบและถนัดและเมื่อประสบความสำเร็จย่อมนำความภาคภูมิใจ
ใจมาให้ตัวเอง นักกีฬาที่ได้รับเหรียญรางวัล ย่อมภูมิใจในความสามารถของเขาและเกิด
กำลังใจที่จะพัฒนาฝีมือของตัวเองให้ก้าวหน้าขึ้นไปอีก

งานใดที่เราทำแล้วเกิดความภาคภูมิใจเราก็มักจะรักงานนั้น และอยากทำให้ดี
ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก

เมื่อเรารักงานนั้น ก็ย่อมรักผู้ร่วมงาน (ซึ่งรวมทั้งตัวเองด้วย) แล้วแผ่ขยายไปถึงผู้
อื่น กลุ่มอื่น อยากให้เขาประสบความสำเร็จบ้าง

ใครก็ตามเมื่อทำอะไรแล้ว เกิดความผิดพลาด ประสบความล้มเหลว ไม่สำเร็จ
ย่อมจะเกิดความรู้สึก ท้อแท้ เบื่อหน่าย ไม่อยากคิดอะไรใหม่ ๆ ไม่อยากทำอะไรอีก
และเริ่มมองโลกในแง่ร้าย มองเพื่อนร่วมงานอย่างไม่เป็นมิตร มองคนรอบข้างอย่าง
ระแวง นานไปก็ครุ่นคิดที่จะแก้แค้น เอาชนะ แม้ในทางที่ไม่เหมาะสมก็ไม่เกรงกลัว
เพียงเพื่อให้ชนะเขาเท่านั้น

ภาระอีกประการหนึ่งของครู ก็คือการช่วยให้เด็กได้ค้นพบความสามารถของเขา
และเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความสามารถนั้น ๆ ออกมา

ท่านศาสตราจารย์ กุมาร ได้เปรียบเทียบนักเรียนหรือนักศึกษาไว้ว่า เป็นเสมือนเมล็ด
พันธุ์รอการเจริญเติบโต เป็นเมล็ดพันธุ์ที่มีข้อมูลต่าง ๆ ที่พร้อมจะเติบโตเป็นต้นไม้
ท่านกล่าวว่า หน้าที่ของครู คือ เป็นคนสวนที่จะปลูกต้นไม้เหล่านั้น ให้น้ำ ให้น้ำ และ
ทุกสิ่งที่เหมาะสมที่ควรแก่เมล็ดพืชนั้น เพื่อทุกสิ่งที่อยู่ในเมล็ดพันธุ์นั้นได้เติบโตขึ้นมา
เป็นต้นไม้ที่งดงามและสมบูรณ์

การที่ครูช่วยให้เด็กค้นพบความสามารถของเขาเอง นอกจากจะสร้างความภูมิใจให้เขาแล้ว ยังช่วยให้เขาได้รู้จักตัวเองมากขึ้น เห็นคุณค่าของตัวเอง และรักตัวเองมากขึ้น เกิดภาพพจน์ที่ดีต่อตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็เกิดความเห็นอกเห็นใจผู้ที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ และอยากจะช่วย บางครั้งถึงกับไปทำให้ ซึ่งครูต้องสังเกต และหาทางดึงเขาออกมาเสีย เพื่อให้เพื่อนคนนั้นทำได้ด้วยตัวเอง

เพราะความภูมิใจ ถ้ามีมากไปก็เป็นโทษ ทำให้เกิดความหลงตัวเอง และดูถูกผู้อื่น เช่น เด็กบางคนที่ทำงานของตัวเองเสร็จแล้ว ก็พยายามจะไปช่วยเพื่อน แต่อาจจะมีการพูดบางคำที่ทำให้เพื่อนท้อแท้ได้

สิ่งที่เป็นคุณอนันต์ อาจเป็นโทษมหันต์ได้เหมือนกัน

หน้าที่ของครู นอกจากจะสร้างให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตัวเองแล้ว ยังจะต้องสร้างความรู้สึกที่ดีต่อคนอื่น และสร้างความรู้สึกที่ดีที่คนอื่นมีต่อตนเอง

เพื่อว่า เขาจะได้สร้างมิตรภาพกับผู้อื่น รู้จักระมัดระวังคำพูดที่จะทำให้อื่นเสียใจ หรือไม่สบายใจ คำแนะนำที่อ่อนโยนของครู จะช่วยให้เขาได้คิด และพยายามเลียนแบบ จากนั้นเขาจะค่อย ๆ เรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน ๆ และกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างน่าชื่นชม

๔. เด็กแต่ละคนได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ เพื่อจะได้ค้นพบความสามารถของตนเองซึ่งซ่อนเร้นรอการพัฒนาอยู่ มีกำลังใจที่จะต่อเติมความฝันของตนให้สมบูรณ์ ได้รับรู้ว่าวิทยาการแขนงต่าง ๆ จะเป็นประโยชน์ทั้งนั้น ถ้าเขาใส่ใจ มุ่งมั่น ให้เขาได้มีโอกาสเรียน เพื่อรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างไกล (Learn to Know) เรียนให้เข้าใจและทำได้ รู้เคล็ดลับของการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ (Learn to Do) และเรียนจนรู้จักและเข้าใจวิธีคิดและปฏิบัติของคนในอาชีพนั้น ๆ เสมือนเป็นคนที่อยู่ในอาชีพนั้นจริง ๆ (Learn to Be) ทั้งยังสามารถนำความรู้ที่ได้รับนั้นมาประยุกต์เข้ากับตัวเองได้อย่างกลมกลืนและสร้างสรรค์ เพื่อความสุขของตนเองและคนรอบข้าง

เมื่อเด็กมาโรงเรียนนั้น เมล็ดพันธุ์แห่งการเจริญเติบโตของเขาเริ่มพัฒนาขึ้นแล้ว เด็กแต่ละคนจึงมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู และเมล็ดพันธุ์พิเศษที่ติดตัวเขามาตั้งแต่เกิด

เมื่อเขาเติบโตขึ้น เมล็ดพันธุ์หรือความสามารถพิเศษเหล่านั้นก็จะเริ่มขยายตัว และแสดงออกมา หากเขาได้รับโอกาส จังหวะ และแรงกระตุ้นที่เหมาะสม ในที่สุด

ความสามารถ หรืออีกนัยหนึ่ง ความถนัดและความสนใจพิเศษของเขาก็จะปรากฏเด่น
ขึ้น เป็นลำดับ

ความถนัดและความสนใจของเด็กแต่ละคนจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพันธุ
กรรม สภาพแวดล้อม โอกาสและจังหวะที่เขาได้รับ ซึ่งจะค่อย ๆ แสดงออกเมื่อได้รับ
การสนับสนุน หน้าที่ของครู คือ หาความสามารถพิเศษของเด็กแต่ละคนให้พบ ซึ่งจะ
ไม่ยากเลย ถ้า ...

ถ้าเพียงครู	ถาม	ครูจะทราบ
ถ้าเพียงครู	ดู	ครูจะรู้
ถ้าเพียงครู	สังเกต	ครูจะเห็น
ถ้าเพียงครู	ฟัง	ครูจะเข้าใจ

การเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำอะไรตามที่ตนชอบ และมีความถนัด เท่ากับเป็นการ
ส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเด็กให้ปรากฏออกมา การปิดกั้นโอกาสของเด็กเหมือน
ปล่อยเพชรให้อยู่ในตม ไม่มีโอกาสที่จะฉายแสงแวววาว

นักเรียนบอไซจะปลูกต้นไม้ไว้ในกระถางที่ถูกบังคับให้ต้นไม้เติบโตในวงจำกัด
ถ้าครูสอนเด็กให้อยู่แต่ในวงจำกัด เด็กก็จะเติบโตเหมือนบอไซ

การจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้เด็กได้เลือกทำตามที่เขาชอบ และสนใจ จะช่วย
ให้เขาได้พัฒนาตัวเองในด้านนั้น ๆ ได้มากขึ้น

**๕. บทเรียนสนุก แปลกใหม่ จูงใจให้ติดตามและเร้าใจให้อยากค้นคว้าหาความรู้
เพิ่มเติมด้วยตนเองในสิ่งที่สนใจ** รู้จักคิดและพัฒนาความคิดจากความรู้ที่ได้รับ ขยายวง
ไปสู่ความรู้ใหม่เกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลองเพื่อให้เห็นผลที่สมจริง อยาก
ศึกษาให้ลึกซึ้งเพิ่มเติม เกิดความตื่นเต้นและภาคภูมิใจในข้อค้นพบใหม่ ๆ หรือสิ่ง
ประดิษฐ์ใหม่ ๆ และสามารถถ่ายทอดแนวความคิดเหล่านี้ให้ผู้อื่นทราบด้วยความภูมิใจ
รักการเรียน มีระบบในการเรียน และเห็นประโยชน์ของการเรียนซึ่งไม่ได้ขีดวงจำกัดอยู่
แต่ในห้องเรียนแต่อาจสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความเป็นไปในชีวิต
และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น

การจัดการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นไป คงจะมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเนื้อหา หรือกระบวนการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งตัวครูผู้สอน ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงจากที่เคยเป็นมา

ข้อความจาก “ความฝันของแผ่นดิน” โดยคณะศึกษา “การศึกษาไทยยุคโลกาภิวัตน์” (๒๕๓๕) ตอนหนึ่ง กล่าวถึงภาพของระบบการศึกษาของไทยในอนาคตว่า

“ภาพของระบบการศึกษาไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต มีสภาพแตกต่างจากสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันไม่น้อย เพราะจะต้องเป็นระบบที่ให้โอกาสคนไทยทุกคน ตั้งแต่ปฏิสนธิ ให้ได้พัฒนาตนเองไปจนเต็มกำลังความสามารถ”

นอกจากนี้ยังได้เน้นถึงสิทธิสภาพทางการศึกษาของคนไทยในยุคนี้นี้ว่า

“คนที่เกิดมาบนผืนแผ่นดินไทยนี้ ไม่ว่าจะยากดีมีจนควรจะมีโอกาสเท่าเทียมกันทางการศึกษาเล่าเรียน เพื่อนำความเจริญงอกงามมาสู่ชีวิตของตน ของครอบครัวและชุมชน”

และยังได้ขยายความไปถึงการจัดการศึกษาเพื่อเยาวชนว่า

“โดยนัยนี้การศึกษาจึงมิได้หมายถึงแต่เพียง การขยายการศึกษาภาคบังคับเพื่อให้เด็กได้เรียนในโรงเรียนมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการศึกษาที่ปราศจากพรมแดนแห่งอายุ เวลา และสถานที่ เป็นการศึกษาตลอดชีวิตที่อาศัยเทคโนโลยีเป็นสื่อ นำความรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดเวลา และสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างสะดวกทุกเวลาและสถานที่”

ถ้าพิจารณาจากข้อคิดนี้ อาจขยายความได้ว่า การจัดการศึกษาเพื่อเด็กไทยในยุคเริ่มตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๔๐ นี้ เป็นต้นไป จะต้องมีการปรับขยายและเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง ซึ่งส่วนที่มีความสำคัญยิ่งก็คือ การจัดบทเรียนให้มีความสนุกสนาน มีความแปลก มีความใหม่ที่ชวนให้ตื่นเต้น จูงใจให้ติดตามตลอดเวลา ขณะเดียวกันก็เร้าใจเด็กให้อยากศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง

ครูจึงต้องมีความตื่นตัวที่จะเปิดใจให้กว้างเพื่อพัฒนาตนเองให้ทันกับเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น การจัดบทเรียนเพื่อเด็กจึงต้องคำนึงถึงเด็กเป็นส่วนใหญ่

แต่ก่อน ครูจัดบทเรียนโดยครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center) คือ ความรู้ที่เด็กจะได้รับจะออกไปจากครู ครูจะบอกสอนและอธิบายเองทั้งหมด ดังนั้นขณะเตรียมสอน

ครูจะคิดว่า จะสอนอะไรเด็ก

แต่สมัยใหม่ครูจัดบทเรียน โดยเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child Center) คือ ความรู้ที่เด็กจะได้รับจะออกมาจากเด็ก ซึ่งเด็กจะเป็นผู้ค้นคว้าแสวงหาคำตอบของสิ่งต่าง ๆ แล้วนำมาแลกเปลี่ยนกันดังนั้นขณะเตรียมการสอน

ครูจะคิดว่า จะให้เด็กเรียนอะไร

การจัดบทเรียนในแนวใหม่นี้ ครูจะต้องมีความตื่นตัวและเพิ่มความระมัดระวังมากขึ้น การเลือกบทเรียนเข้ามาในโครงการเรียน จะต้องคำนึงถึงเด็กเป็นสำคัญ ครูต้องทำโรงเรียน ให้เป็นโรง “เรียน” ไม่ใช่ โรง “สอน” หรือโรง “กวดขัน” ที่มีแต่จะทำให้เด็กเครียด และกังวล

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในความนำว่า เราทุกคนต้องการมีความสุข นักเรียนทุกคนต้องการมาโรงเรียนอย่างมีความสุข ครูทุกคนต้องการช่วยให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข

บทเรียนแต่ละบทจึงต้องมีคุณภาพ มีองค์ประกอบที่ทำให้ผู้เรียน และผู้สอนมีความสุขร่วมกัน

ห้องเรียนที่จะให้ความสุขแก่เด็ก จะต้องไม่เป็นห้องที่เด็กถูกคุมขังอยู่แต่ในกรอบสี่เหลี่ยม และหมกมุ่นอยู่แต่กับการเรียน และเรียนตลอดวัน ไม่มีโอกาสได้ออกไปแสวงหาความรู้นอกห้อง ตลอดเวลาแต่ความเจียบ กับเสียงครู แหว ๆ หรือไม่ก็เสียงนักเรียนอ่านยานคางพร้อม ๆ กัน บรรทัดแล้ว บรรทัดเล่า หน้าแล้วหน้าเล่า จะหยุดได้เมื่อเสียงระฆังหมดเวลา เด็ก ๆ ก็จะพากันออกมาเหมือนผึ้งแตกรัง เมื่อถึงเวลาจะต้องเข้าห้องเรียน หลังจากพักก็จะค่อย ๆ เดินกลับเข้าห้องเรียนไป ผิดกับตอนขาออกจากห้อง ความสุขของเด็กกลายเป็นอยู่นอกห้องมากกว่าในห้อง

หากครูสามารถดึงความสุขเข้ามาไว้ในห้องเรียน หรือดึงบทเรียนไปไว้ในนอกห้องดึงความรู้สึก อยากรีบเข้าห้องเรียน เพราะมีสิ่งสนุก ๆ รออยู่ บทเรียนแต่ละบท มีสิ่งที่น่าสนใจ มีสิ่งที่น่าสนใจ น่าติดตาม เรียนแล้วสนุก มีเพื่อนที่เข้าใจกัน มีครูที่เป็นกัลยาณมิตร

ครูคนใดทำเช่นนี้ได้ ครูคนนั้นคือครูที่มีคุณภาพ

บทเรียนใดที่จูงใจเด็กให้สนใจ รักเรียน อยากรู้เพิ่ม บทเรียนนั้น คือบทเรียนที่มีคุณภาพ

โดยแท้จริงแล้ว บทเรียนที่มีคุณภาพจะประกอบขึ้นด้วย ข้อปลีกย่อยหลายข้อ แต่ผลข้อส่งผลให้เด็กเห็นประโยชน์ และคุณค่าของสิ่งที่เรียน

บทเรียนที่มีคุณภาพ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน

๑. ส่วนเนื้อหา และกิจกรรม

- ๑.๑ มีความแปลกใหม่ที่น่าตื่นเต้น
- ๑.๒ เร้าใจให้คอยติดตามไม่อยากขาดเรียน
- ๑.๓ มีการเชื่อมโยงความรู้จากเก่าไปใหม่
- ๑.๔ มีกิจกรรมสนุก ๆ ไม่น่าเบื่อ
- ๑.๕ ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น

๒. ส่วนพัฒนาตน

- ๒.๑ ขยายวงความรู้ออกไปสู่โลกกว้าง
- ๒.๒ จูงใจให้ใฝ่หาความรู้ด้วยตนเอง
- ๒.๓ เรียนรู้การทำงานที่สร้างสรรค์
- ๒.๔ เรียนรู้วิธีทำงานเป็นกลุ่ม
- ๒.๕ ใจกว้าง และรู้จักการยอมรับ

๓. ส่วนสร้างเสริมทัศนคติ

- ๓.๑ ได้ค้นพบตัวเองและความสามารถของตน
- ๓.๒ เข้าใจชีวิตและธรรมชาติตามวัยที่จะรับได้
- ๓.๓ เห็นค่าของความเป็นมนุษย์
- ๓.๔ เข้าใจและเห็นคุณค่าท้องถิ่นของตน
- ๓.๕ รักและเห็นประโยชน์ของการเรียน

นอกจากแนวการจัดการเรียนการสอน ที่ครูจะต้องปรับเปลี่ยนแล้ว แนวการประเมินพัฒนาการของเด็กก็จะต้องเปลี่ยนไปด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนที่มีความสุข

สุมน อมรวิวัฒน์ (๒๕๓๓) ได้กล่าวไว้ใน “สมบัติพิพม์ของการศึกษาไทย” เกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กไทยในปัจจุบันและสิ่งที่ขาดหายไปจากบทเรียน ว่า

“สิ่งที่เด็กไทย กำลังสูญเสียในขณะนี้ คือ ชีวิตที่อบอุ่นอยู่ท่ามกลางวงศาณาญาติ ชีวิตที่เบิกบาน และเรียนรู้ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางจิตวิญญาณ มรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่บรรพกาล กำลังเปลี่ยนแปลงและแปลงคุณค่า จน คั่นต้นเค้าไม่พบ และจากการสูญเสียความดีงามอันเป็นสาระหลักของชีวิต ชาวชนไทย จึงค่อย ๆ สูญเสียความสำนึกในความเป็นมนุษย์ ในความเป็นพลเมืองไทย และในความเป็นศาสนิกที่ดำเนินชีวิตอย่างมีหลัก” (หน้า ๔๐๘)

ดังนั้น ในการประเมินพัฒนาการของเด็กในทุกระดับ การพุ่งความสนใจไปสู่ การสอบ และเน้นด้านวิชาการเพียงด้านเดียว จึงเป็นเสมือนการประเมินค่าของคนเพียง ชีวเดียว ชีวที่สำรวจว่าความจำเขาดีแค่ไหน ลายมือเขาเป็นอย่างไร เขารู้อะไรบ้าง แต่ ด้านอื่น ๆ ถูกลดความสนใจลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตระหนักในคุณค่าของความ เป็นมนุษย์ คุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีและศีลปะของความเป็นไทย คุณค่าของความรักและอาทรต่อมนุษย์ สัตว์และสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญที่สุด คุณค่าและความสามารถ ของตัวเอง ในการที่จะเกิดความรู้ความคิด รู้จักไตร่ตรอง การควรไม่ควร รู้จักปรับ บุคลิกภาพให้สง่างามและเหมาะสม รู้จักวางตัวอย่างถูกกาลเทศะ มีสุนทรียภาพ มี ความสุขุมคัมภีรภาพ และเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ฟังตนเองได้ และเป็นที่ฟังของผู้อื่น ได้

ด้วยเหตุนี้ การประเมินผลพัฒนาการของเด็กแต่ละคนจึงต้องประเมินในภาพรวม ของความเป็นเด็กผู้นั้น และประเมินต่อเนื่อง ตั้งแต่แรกเข้าจนวันที่เขาออกจากโรงเรียน ไป และจะต้องเป็นการประเมินที่ไม่ทำให้เด็กเกิดความเครียด เพราะเขาได้มีโอกาส ประเมินตัวเองด้วย

การประเมินผลที่สมบูรณ์ที่สุด คือ การประเมินสองทาง คือผู้อื่นประเมิน และ ตัวเองประเมิน

การเรียนในอดีต ครูประเมินนักเรียน

แต่ในปัจจุบัน นักเรียนควรจะได้ประเมินตัวเองด้วย และในบางครั้ง เพื่อนนัก เรียนก็สามารถประเมินกันเองได้ด้วย

๖. สิ่งที่เราเรียนรู้สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในบทเรียน แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในสภาพความเป็นจริง เกิดประโยชน์และมีความหมาย ต่อตัวเขา ทั้งยังสามารถพยากรณ์ คาดคะเน หรือตั้งข้อสันนิษฐานต่าง ๆ อันจะนำไปสู่

การค้นคว้า เพื่อพิสูจน์ความเป็นจริง รู้จักสืบเสาะหาคำตอบ ข้อสงสัยต่าง ๆ จากแหล่ง
วิทยาการ รู้จักวิเคราะห์เหตุการณ์หรือสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล มีความคิดเป็น
ของตนเอง มีจุดยืนที่แน่นอน และมีความเชื่อมั่นในตนเองพอที่จะไม่ตกเป็นเครื่องมือ
ของใคร หรือเป็นเหยื่อคำหลอกลวงจากผู้ที่ไม่ประสงค์ดี รู้วิธีดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า
และสามารถให้ความช่วยเหลือ และแนะนำผู้อื่นได้เมื่อเขาเติบโตขึ้น

การเรียนของเด็กแต่ละคนจะกล่าวได้ว่า ประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อ เขานำ
ความรู้ที่ได้รับนั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ และบังเกิดประ
สิทธิผลอย่างดียิ่ง

ในชีวิตของคนเรา ย่อมต้องเผชิญกับภาวะการณ์ที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา ซึ่งมีทั้งที่
เป็นปัญหา และเป็นความสำเร็จอันน่าชื่นชมยินดี เมื่อเราเกิดมาและเจริญเติบโตขึ้น ก็
ไม่ได้รู้อะไรไปเสียหมดทุกอย่าง หากแต่จะเก็บเกี่ยวจากการเรียนรู้ ซึ่งจะได้จาก บ้าน
โรงเรียน สังคม และธรรมชาติ ที่แวดล้อมตัวเราอยู่ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เราได้ประสบไม่
ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หากเรารู้จักแยกแยะและจับประเด็น ก็สามารถจะนำมาเป็น
บทเรียนได้ทั้งนั้น

การเรียนรู้จากแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะในห้องเรียน หรือนอกห้องเรียน เหล่านี้ ถ้า
เด็กสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของเขาได้ เขาก็จะเป็นผู้ที่รู้จักดำรงชีวิตอยู่ในโลก
นี้ได้อย่างมีความสุข

หน้าที่สำคัญของครูคือ จะพิจารณาบทเรียนต่าง ๆ ที่มีทั้งในและนอกหลักสูตร
พยายามให้บทเรียนแต่ละเนื้อหา มีความหมายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต
ประจำวันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการของครูที่จะให้เด็กเข้าใจและช่วยกันค้นหาและสรุป
หลักการนำไปใช้

วิธีการดังกล่าวนี้แหละคือ หัวใจของการเรียน เพราะเด็กจะเข้าใจได้มากน้อยแค่ไหน
นำไปใช้ได้มากน้อยแค่ไหน ย่อมจะเป็นไปตามกระบวนการที่ครูได้วางแผนไว้
อย่างรอบคอบและรัดกุม โดยมุ่งให้เด็กได้เรียนรู้ ทดลองคว้า และสรุปข้อคิดต่าง ๆ ได้
ด้วยตัวเอง ไม่ใช่ครูบอก

กระบวนการเรียนการสอนจึงเป็นหัวใจของการช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ และพัฒนา
ตัวเองให้เต็มตามศักยภาพที่เขาจะมีอยู่แต่ละคนจะพัฒนาไปในทิศทางใดขึ้นอยู่กับความสนใจ
และความถนัด แต่ประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ หลังจากผ่านกระบวนการเรียนที่ครู

เตรียมจัดไว้ให้พร้อมรอบคอบแล้ว นักเรียนสามารถนำความรู้ที่นำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดกับทุก ๆ ฝ่าย

กระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กเกิดความสุขในการเรียน

จากแนวคิดและองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น นำโยงไปสู่แนวทางของกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กเกิดความสุขในการเรียนได้ดังนี้

๑. บทเรียนเริ่มจากง่ายไปยากคำนึงถึงวุฒิภาวะและความสามารถในการยอมรับของเด็กแต่ละวัย มีความต่อเนื่องในเนื้อหาวิชาและขยายวงไปสู่ความรู้แขนงอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจต่อชีวิตและโลกรอบตัว

๒. วิธีการเรียนสนุกไม่น่าเบื่อ และตอบสนองความสนใจใคร่รู้ของนักเรียน การนำเสนอเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ยึดเยียดหรือกดดัน เนื้อหาที่เรียนไม่มากเกินไปจนเด็กเกิดความล่า และไม่น้อยเกินไปจนเด็กหมดความสนใจ

๓. ทุกขั้นตอนของการเรียนรู้มุ่งพัฒนาและส่งเสริมกระบวนการคิดในแนวต่าง ๆ ของเด็ก รวมทั้งความคิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ จากการประมวลข้อมูลและเหตุผลต่าง ๆ คิดปัญหาอย่างมีระบบ

๔. แนวการเรียนรู้อัฒพันธ์และสอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสความงาม และความเป็นไปของสรรพสิ่งรอบตัว บทเรียนไม่จำกัดสถานที่ หรือเวลา และทุกคนมีสิทธิ์เรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน

๕. มีกิจกรรมหลากหลาย สนุก ชวนให้นักเรียนเกิดความสนใจต่อบทเรียนนั้น ๆ เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ภาษาที่ใช้จูงใจเด็ก นุ่มนวลให้กำลังใจและเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์

๖. สื่อที่ใช้ประกอบการเรียน ระวังให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจตรงตามเป้าหมาย ซึ่งกำหนดไว้อย่างชัดเจน คือมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ชัด (Learn to Know) เรียนจนทำได้ (Learn to Do) และเรียนเพื่อจะเป็น (Learn to Be)

๗. การประเมินผล มุ่งเน้นพัฒนาการของเด็กในภาพรวมมากกว่าจะพิจารณาจากผลการทดสอบทางวิชาการและเปิดโอกาสให้เด็กได้ประเมินผลตนเองด้วย

หากการจัดการเรียนการสอนใด มีองค์ประกอบของการเรียนที่มีความสุข และมี
กระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข ดังปรากฏอยู่ที่ภาพดอกไม้แห่งความสุข ครบถ้วน
แล้ว ก็เป็นที่หวังได้ว่า ทั้งผู้เรียนและผู้สอนจะเกิดความสุขร่วมกันในการเรียนการสอน

บรรณานุกรม

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. สวรรค์มีตา ผู้ชีวิตด้วยจิตวิทยาชุดที่ ๔ กรุงเทพมหานคร :

ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๓๖.

คณะศึกษา “การศึกษาไทยยุคโลกาภิวัตน์” ความฝันของแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ตะวันออกจำกัด (มหาชน) ตุลาคม ๒๕๓๕.

สุมน อมรวิวัฒน์. สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬา

ลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กิติยวดี บุญเชื้อ อดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประถมศึกษา
ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ปรึกษาโรงเรียนพิชญศึกษา
และโรงเรียนอนุบาลแสงอรุณ

รองศาสตราจารย์ ปิณันท์ สุทธสาร อดีตรองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประถมศึกษา
ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ สุนทร ช่วงสุนิช รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชามัธยมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ วิภา ตันทุพวงศ์ นักวิชาการ สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ